

ВІДГУК

офіційного рецензента на дисертаційну роботу

Деригуз Наталії Володимирівни

на тему «ЛЕВКАС В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ТРАДИЦІЇ, СИНТЕЗ, РЕФЛЕКСІЇ ВОЄННОГО СТАНУ»

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво»

за спеціальністю 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Актуальність дослідження. На тлі інтенсивного розвитку українського мистецтва, левкас виступає не лише як засіб збереження культурної спадщини, а й як інструмент для інноваційних художніх експериментів та соціально-політичної рефлексії. Представлене дослідження допоможе заповнити прогалини в науковому знанні про роль і значення левкасу в сучасному українському образотворчому мистецтві, вивчити його вплив на художні практики та осмислення сучасних подій, що є надзвичайно важливим для розуміння еволюції мистецьких процесів в Україні. Актуальність дослідження полягає в необхідності глибшого розуміння та наукового аналізу використання цього традиційного матеріалу в сучасних умовах.

Актуальність теми дослідження є беззаперечною і не потребує додаткової детальної аргументації. Проведене дослідження узгоджується із науковими темами, пріоритетними напрямками розвитку образотворчого мистецтва, є цінним для мистецтвознавчої науки, розвитку музейної справи, формування теоретичної бази молодих дослідників, реставраторів та художників.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в наступному.

На основі аналізу традиційного та сучасного використання левкасу в образотворчому мистецтві авторкою було виявлено новий підхід: левкас розглядається не лише як матеріал, а як художній принцип із розширеними техніко-технологічними та репрезентативними властивостями, що є важливим здобутком для подальших мистецтвознавчих досліджень.

Авторкою дослідження також була проведена систематизація та аналіз такого явища як «нова ікона» на прикладі здобутків західноукраїнської мистецької школи, що популяризує ідею синтезу сучасного живопису на левкасі з іконографічними принципами формотворення.

Авторкою вперше проаналізовано та типологізовано «феномен антипортрету» у сучасному релігійному живописі на левкасі та виокремлені основні художні стратегії: абстракція, експресивність, символіка, незвичні матеріали та техніки, інтроспекція, критичність та іронія. Запропоновано класифікацію творів сучасного живопису на левкасі у контексті «синтезу мистецтв»: міжвидовий, техніко-технологічний та символічно-знаковий синтез та виявлені можливі шляхи протікання цього процесу, а саме: супідрядність, склеювання, симбіоз, злиття, ретрансляція та розмиття. Також авторкою проаналізовано сучасний український живопис на левкасі крізь феномен художньої апропріації, виокремлено типи запозичень: присвоєння, пародія, семплування та реконструкція. Досліджено інтерактивна художня мова на прикладі релігійного живопису на левкасі, виявлено ключові риси, що сприяють інтерактивності творів. Вперше твори сучасного живопису на левкасі воєнного періоду проаналізовано в контексті рефлексій: суспільної дійсності, історії та традиції, внутрішнього світу та сприйняття. Встановлені ідейні підстави для модифікації репрезентації творів в умовах воєнного стану в Україні.

Дослідження сучасних інтерпретацій написання живопису на левкасі в цілому та творчої ікони зокрема сприяють глибшому розумінню еволюції мистецтва під впливом нових технік, матеріалів та ідей, аналізуванню духовних та соціально-політичних рефлексій, дослідженню інтердисциплінарних та інноваційних підходів. Отже, в дисертаційній роботі поставлене наукове завдання виконано повністю, здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Деригуз Наталії Володимирівни повністю відповідає напрямам досліджень відповідно до

освітньої програми «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», третього рівня вищої освіти за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, СВО: доктор філософії.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача в українське мистецтвознавство.

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертація Деригуз Наталії Володимирівни, є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою. Логічно та послідовно розкривається проблематика дослідження, авторка демонструє гарне володіння науковою термінологією та приємний стиль викладення матеріалу.

Дисертація складається з вступу, 4 розділів, висновків, списку літератури та додатків. Результати дослідження викладені на 351 сторінках (з яких 164 сторінок основного тексту).

У **вступі** авторка чітко і зрозуміло сформулювала основні положення дисертації та її мету. Аналіз чотирьох розділів роботи свідчить про те, що мета була успішно досягнута, а поставлені завдання виконані. Викладений текст та висновки підтверджують наукову новизну дослідження, заявлену у вступі: зібраний і систематизований матеріал є маловідомим і раніше не висвітлювався комплексно.

У **першому розділі** дисертантка аналізує літературні джерела, окреслює джерельну базу, характеризує застосовані методи дослідження. В цілому, структура розділу та викладений матеріал не викликають зауважень. Підрозділ з історіографії демонструє добру обізнаність автора з історіографічними матеріалами з питань історичних та техніко-технологічних особливостей левкасу.

Аналіз опрацьованої літератури дав змогу автору довести, що тема є малодослідженою в вітчизняних працях, а наявні праці представлені незначною кількістю публікацій, переважно техніко-технологічного, іконографічного та каталожного спрямування. Зафіксовано, що термін «левкас» поступово впроваджується в науковий дискурс у працях середини ХХ ст. (до цього часу переважно репрезентується в контексті варіанту гіпсово-крейдяного ґрунту). Також продемонстровано значну варіативність у тлумаченнях поняття «левкас» та матеріалознавчу різнотипність складу, що ускладнює визначення предмету дослідження. Авторка зафіксувала модифікацію поняття «левкас», який на початку ХХІ ст. тлумачиться як художній принцип без прив'язки до матеріалознавчої складової, що порушує традиційне бачення даної теми. Також виявлена проблема неоднозначної подачі терміну в зарубіжних джерелах, створених на основі латиниці, у яких термін «левкас» подається за допомогою терміну «gesso», що може позначати як левкас, так і інші варіанти живописного ґрунту, що підкреслює складність дослідження теми.

Другий розділ присвячений питанню традиційних форм тлумачення, виготовлення та застосування левкасу в мистецтві в контексті сучасної релігійної картини на левкасі («нової ікони») та розкривається з позиції інноваційних (поза релігійних) художніх напрямів на основі сучасного живопису на левкасі. Проаналізовані творчість західноукраїнської школи, як провідної в галузі сучасної релігійної картини, та як левкас проявляє себе в інших стилістичних напрямках. Водночас розглянуто творчість провідних митців і їхній внесок у сучасне українське мистецтво. Також досліджені основні проекти, спрямовані на актуалізацію та популяризацію галузі сучасного живопису на левкасі в Україні, на міжнародній та українській мистецьких аренах.

Третій розділ зосереджений на питанні «синтезу мистецтв» у сучасному українському живописі на левкасі. Розглядаються різні варіанти поєднання левкасу з іншими видами мистецтва, техніками, матеріалами, художніми стратегіями та стилями. Виділено такі напрями, як міжвидовий синтез та техніко-технологічний синтез. Також окремо розглядаються такі категорії, як апропріаціонізм, антипортрет та інтерактив, що є одними з найсучасніших

інноваційних варіантів художнього синтезу у сучасному живописі на левкасі. Синтез різних художніх напрямів і технологій сприяє інтеграції різних форм мистецтва, що може призвести до створення нових жанрів і форм вираження, що підкреслює важливість міждисциплінарного підходу в дослідженні сучасного мистецтва.

Четвертий розділ присвячений художнім рефлексіям воєнного часу у творах, створених із використанням левкасу. Аналізується роль та функції мистецтва у відображенні воєнних подій, пам'яті та травматичного досвіду війни в українському та світовому контексті того часу та сучасності. Авторкою виділяються основні художні стратегії та особливості формування левкасних творів періоду воєнного конфлікту, розглядаючи їх як «артефакти війни». Досліджуються зміни у формах репрезентації творів на левкасі в умовах сучасних нестабільних реалій. У часи війни мистецтво може стати важливим інструментом вираження національної ідентичності та культурної самобутності, що підкреслює важливість досліджуваної теми.

Загальні висновки роботи корелюються з метою та завданнями дисертації, сформовані логічно, розкривають основні досягнення роботи.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Результати дисертаційного дослідження опубліковано в 5 наукових працях, зокрема в 3 статтях у фахових наукових виданнях України (категорії Б) і 2 тез до наукових міжнародних конференцій. Практична апробація: Участь у виставці церковного мистецтва «Подих серця – до Творця» в Харківському художньому музеї (м. Харків, 2021).

Публікації здобувача відображають основні етапи роботи над дисертацією та достатньо повно висвітлюють її основні положення. Принципи академічної доброчесності дотримано.

Недоліки, зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи

Даючи позитивну оцінку дисертації, вважаю необхідним висловити наступні зауваження й запитання:

1. У загальній частині не прописано й не обґрунтовані часові (хронологічні) межі дослідження, зокрема, не має відповіді, чому саме все починається з кінця ХХ ст.
2. Наукове новизна дуже розлога, не має стислості й узагальненості формулювання.
3. У пункті «Апробація і впровадження результатів дослідження» вказані публікації, але вони мають йти окремо. Тут треба було навести тільки виступи на конференціях. Крім того, список публікацій у наукових фахових виданнях України, так само як і публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (публікації в інших виданнях та тези) мали йти окремим блоком одразу після англійської анотації.
4. На думку рецензента, зміст 3-й розділу явно переобтяжений назвами пунктів, в той час, як у 2-му та 4-му цього не вистачає. Ця трішки заважає пропорціональності й вивіреності рубрикацій.
5. Оформлення ілюстрацій. Викликає питання неklasичний підхід до оформлення альбому, бо ілюстрації маленькі, підписи крупні, й не внизу листа, а у перемішуванні з репродукціями, крім того, деякі з них виповзають на інші сторінки. Це треба було б більш ретельно упорядкувати. Крім того, подвійний інтервал між підписами ілюстрацій в Списку ілюстрацій, що займає більше 50 (!) сторінок (с. 292-349) переобтяжує том дисертації і виглядає як редакторський недоробок.
6. У якості дискусійного зауваження, вважаю, що 4-й розділ в дисертації, що присвячений художнім рефлексіям воєнного часу у левкасному живописі – це окреме дисертаційне дослідження. Певні частини його можна використати в роботі, але цей пункт має мати іншу назву і проблематику, яка має стосуватися художньої мови сучасного левкасного живопису.

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Деригуз Наталії Володимирівни на тему «Левкас в образотворчому мистецтві України кінця ХХ — початку ХХІ століття: традиції, синтез, рефлексії воєнного

стану» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для українського мистецтвознавства. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п.6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Деригуз Наталія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво», за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент:

Євген КОТЛЯР,

кандидат мистецтвознавства, професор,

завідувач кафедри монументального живопису

Харківської державної академії дизайну і мистецтв